

**KUNSTFORT
BIJ VIJFHUIZEN**
centrum voor actuele kunst

SYMPOSIUM: DE KUNSTENAAR ALS GEBIEDSVERKENNER

Verslag door Siri Driessen

Ter gelegenheid van de tentoonstelling *Op de plaats rust. De kunstenaar als gebiedsverkenner* vond op 2 november 2014 een symposium plaats op het Kunstfort bij Vijfhuizen. Onder leiding van Lucas Verweij werd er met de zes deelnemende makers en curator Iris Dik gesproken over de projecten die voor de tentoonstelling werden gemaakt. De makers, die uit verschillende disciplines afkomstig zijn, gingen in op hun werkwijze en vertelden over hun pogingen grip te krijgen op het gebied rond het Kunstfort en de Haarlemmermeer. Sloopwandelingen om het gebied te leren kennen, een choreografie van dansende tractoren, straatmeubilair dat onder buurtbewoners de discussie over de aanwezigheid van Schiphol moet opwekken – op hele uiteenlopende manieren hebben de makers geprobeerd het gebied tot leven te brengen en contact met de inwoners te zoeken. Tijdens de discussie met het publiek werd er gesproken over een aantal vragen en onderwerpen die bij het werken in de openbare ruimte aan bod komen. Is er een verschil tussen ontwerpen voor de publieke ruimte, *social design* en geëngageerde kunst? Wat verklaart de huidige populariteit van design? Is autonomie belangrijk voor iemand die in de publieke ruimte werkt? Welke verantwoordelijkheid heb je voor de omgeving waarin je werkt? En wanneer kun je als maker een project loslaten?

In de discussie tussen het publiek en de ontwerpers bleek dat deze vragen niet makkelijk te beantwoorden waren. De grens tussen kunst en design is poreus en het denken in hokjes is vaak belemmerend. Toch is het af en toe nodig om ervoor te zorgen dat iedereen in de discussie elkaar begrijpt. En, heel praktisch, wanneer je probeert om draagkracht te vinden voor een idee. De snel groeiende populariteit van design werd door iedereen erkend, en door sommigen als een bedreiging gezien voor de autonome kunst. Een verklaring voor deze opkomst werd gezocht in de huidige trend om steeds maar weer met nieuwe oplossingen te komen. Designers worden vaker gevraagd voor opdrachten omdat zij beter opgeleid zijn om met de opdrachtgever mee te denken en snelle oplossingen kunnen bedenken. Waar autonome kunst de neiging heeft om wrang en cynisch te zijn, biedt design een hoopvolle en maatschappelijk verantwoorde uitweg. Maar ook aan deze benadering zitten nadelen. Snelle oplossingen leiden tot oppervlakkigheid, en makers kunnen ook sterk belemmerd worden door het idee dat ze iets moeten maken dat maatschappelijk nut heeft. De curator, de deelnemers en het publiek waren het erover eens dat autonomie het belangrijkste kenmerk was voor een goed project, zowel binnen de kunst als binnen het design. Je kunt goed luisteren naar het landschap en haar bewoners en die informatie meenemen in de ontwikkeling van een project, maar uiteindelijk moet je toch je eigen ideeën en fascinaties volgen om tot een sterk werk te komen.

**KUNSTFORT
BIJ VIJFHUIZEN**
centrum voor actuele kunst

Hieronder zijn de interviews terug te lezen die Lucas Verweij had met curator Iris Dik en de zes kunstenaars: Henriette Waal, Neeltje ten Westenend, Danielle van Vree, Sil Krol, Francois Lombarts, en Ronald Boer.

Iris Dik - curator

Iris Dik is een kunsthistoricus en curator die veel in de publieke ruimte werkt. Ze maakte in het kunstfort al eerder een tentoonstelling over de klank van de Haarlemmermeer. Ter gelegenheid van de *Ringbiennale* nodigde ze de deelnemende kunstenaars uit de projecten die ze tijdens de biënnaleweekenden in de openbare ruimte hebben gemaakt ook in een nieuw werk voor het fort zelf te tonen.

Is er een verschil tussen het maken van een tentoonstelling en het laten ontstaan van kunst in de openbare ruimte?

Als het even kan maak ik bij projecten in de openbare ruimte ook een expositie. Het geeft je de gelegenheid om de projecten op een andere manier te laten zien, om dingen toe te voegen en te reflecteren. Ik heb in deze tentoonstelling het werk laten zien van kunstenaars en ontwerpers die ik al kende van de *Ringbiennale*. Toen hun plannen duidelijk werden heb ik in overleg met hen de ruimte gekozen waar het werk geëxposeerd wordt.

Hoe autonoom is kunst in de publieke ruimte?

Ik werk met mensen in wie ik geloof, en ik probeer om in het proces hun autonome kwaliteiten te bewaken, zeker omdat de projecten vaak een open einde hebben. Er wordt vaak in tegenstellingen gedacht tussen autonoom werken en ontwerpen voor de publieke ruimte, maar zelf zie ik die tegenstellingen niet zo. De kunstenaars en ontwerpers waarmee ik hier heb gewerkt zijn niet per se geëngageerd of links. Het zijn mensen die graag op een manier werken die locatiegericht is, *embedded*. Daaruit ontstaat een onderzoek of een werk. Voor hen was het belangrijk om vanuit het fort de omgeving te ontdekken. Het is een jonge polder waarin verschillende landschappen door elkaar heen lopen. Er is veel bedrijvigheid en af en toe is het lelijk. Maar als je er dieper op ingaat wordt de omgeving vanzelf fascinerend.

Henriette Waal – Potato Pilots

Hoe kunnen de boeren dichterbij (de bedrijven rond) Schiphol opschuiven, en hoe kan Schiphol de boeren meer tegemoet komen? In *Potato Pilots* verbeeldt Henriette Waal het 'nieuwe boeren' in Haarlemmermeer, dicht op de huid van (aardappel)boeren en aardappeleters in de polder. Ze werkt daarbij samen met de Airportfarm, een initiatief uit 2013 van Boer Bos. Als knooppunt van globale verbindingen brengt Schiphol werkgelegenheid en bedrijvigheid met zich mee. Keerzijde is dat de luchthaven voor verstoring van het landschap, geluidshinder en vervuiling zorgt. Vanwege de vervuiling is de aardappel een van de weinige gewassen die geschikt is om te telen. In haar ontwerpend onderzoek bekijkt Waal de haat/liefde verhouding tussen boeren en Schiphol vanuit de aardappel. Ze brengt de aardappelboeren en hun rassen in kaart en stelt productontwikkeling voor als middel om tot vernieuwing te komen. Ze ontwierp onder meer een superlokaal bier van de Meerlander aardappel.

Is de Haarlemmermeer lelijk?

Ik vraag me eerder af of iets interessant is, ik ben niet in eerste instantie opzoek naar schoonheid. Toen ik aan dit project begon was het mijn idee om iets te gaan doen met water. Maar ik raakte in gesprek met een boer en bedacht met boeren te gaan werken. De aardappel is geschikt om hier te telen omdat hij goed tegen fijnstof kan. Verder is het een heel interessant gewas, je kunt er bioplastics van maken en er zijn veel verschillende soorten wilde aardappels die niet bekend zijn.

Voel je je ontwerper of kunstenaar?

Ik vind het gek om mezelf kunstenaar te noemen omdat ik als ontwerper ben opgeleid, maar vanwege mijn projecten word ik soms zo bestempeld. Ik maak geen ander werk als kunstenaar of als ontwerper. Maar de opdrachtgever kan wel uitmaken. Een kunstfort is een hele andere opdrachtgever dan een gemeente, en je benadert ze dan ook anders. Maar je moet je ook weer niet teveel aanpassen: het kan soms goed zijn om frictie te hebben. Zelfs met de groep mensen waarmee je werkt. In dit project bijvoorbeeld heb ik een ontwerp gemaakt voor een *airport farm*. Maar de boeren hier en Schiphol gaan lastig samen. Ik ga mijn project ook pitchen op Schiphol en heb daarom alles in het Engels geschreven. Dat vinden de boeren vervelend. Ik schuw het conflict niet, maar ga me niet zo ver afzetten dat de mensen weglopen.

Hoe belangrijk is het voor jou dat je werk een autonome waarde heeft? Ben je daar naar op zoek?

Ik hou ervan om me tot een gebied te verhouden. Ik werk heel context specifiek, en dat is ook mijn kracht. Maar ik neem wel mijn eigen persoon mee. Ik vind het prettig om in gesprek te ontwerpen. Ik ben begonnen met het brouwen van bier omdat ik het drinken van het landschap een mooi gegeven vind, en heb pas daarna de samenwerking opgezocht. Ik werk vaak met een specifieke groep mensen die een band hebben met het gebied, maar welke groep mensen maakt niet uit. Van schoonheidsspecialisten tot jagers, alles kan.

Ben jij een social designer?

Een *social designer* houdt zich bezig met sociaal-maatschappelijke vraagstukken. Die sociaal-maatschappelijke context is heel belangrijk, en de mensen die betrokken worden zijn co-creators. Social design is geen *one man show*, er wordt gezocht naar horizontale verbindingen. Maar omdat het begrip nu zo in is, is de betekenis ervan ook aan het vertroebelen.

Neeltje ten Westenend – Choreografie van het land

Tijdens de ringbiënnale staat één weg centraal: de Rijnlanderweg, de lange lintweg met haar grote variatie aan boerderijen die mooi laat zien hoe het oorspronkelijke kavellandschap in de polder was ingedeeld. In een eerste poging om een nieuwe traditie te implementeren voor de Haarlemmermeerpolder organiseerde Neeltje ten Westenend een tractordans op één van de kavels. Het statige grid van het polderlandschap wordt doorbroken door een cirkelende beweging van gekleurde tractoren, een ode aan een van de oudste en belangrijkste beroepen in Haarlemmermeer. De boeren komen voor een moment samen en rijden dan weer weg om verder te gaan met het werk. Met een choreografie voor tractoren doet Neeltje ten Westenend een voorstel voor een 'nieuwe traditie' samen met de agrariërs van de Haarlemmermeerpolder.

Wat is social design en ben jij een social designer?

Nee, ik ben er geen, ik voel me er niet toe aangesproken. Ik ben een ontwerper van de publieke ruimte. De publieke ruimte is bij uitstek sociaal, er gaan veel mensen over en nog meer mensen hebben er mee te maken. Als ontwerper kom je daardoor vaak in complexe situaties terecht, en misschien moet je sociaal zijn om daar mee om te kunnen gaan.

Social design is een sector die op dit moment snel groeit, een sector die wat vroeger geëngageerde kunst heette overneemt.

Het is op dit moment heel zichtbaar dat design het terrein van kunst inneemt. Het lastige met openbare ruimte is dat het precies tussen de twee terreinen invalt. We weten niet of het bij architectuur of kunst hoort, het is een heel gelaagd gebied. Uiteindelijk voel ik me een ontwerper die vaak kunst opdrachten krijgt.

Wat me fascineert is dat de designers zich min of meer gevestigd hebben in een domein dat ik met collega's heb opengetrokken. En dat de ontwerpers vaak worden uitgekozen voor opdrachten. Het maakt duidelijk toch uit of je kunstenaar of ontwerper bent. Misschien dat dat door de opleiding komt: in designopleidingen worden mensen steeds beter uitgerust om na te denken over de dramaturgische aspecten van een project. Wat je ook ziet is dat er tegenwoordig een maatschappij is die veel meer vraagt en uit zichzelf dingen organiseert. Ontwerpers kunnen hier beter mee omgaan dan kunstenaars. Ze leren om oplossingsgericht te werken.

Kun je uitleggen waarom je performance met tractoren geen kunstwerk is?

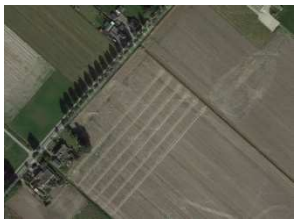
De publieke ruimte biedt mij een context waar ik op kan reageren. Ik ontwerp een ritueel of een gebeurtenis. Dat mijn werk hierdoor ook tot land art hoort is een fijn compliment, maar voor mij valt het zowel onder kunst als onder ontwerp. Mijn werk is een onderzoek naar een fenomeen en een poging om dat fenomeen zichtbaar te maken. Ik kan mijn manier van werken vergelijken met hoe een antropoloog werkt. Je hebt te maken met een omgeving waar je mee om moet gaan en het academisch veld waarin het een plek moet krijgen. Ik kan niet alleen maar lokaal iets verrichten waar iedereen blij mee is - ik wil ook dat het werk op een ander niveau meedoet. Op het moment dat er een publicatie van wordt gemaakt of als de gebeurtenis zich uit zichzelf herhaalt. Dan ben je echt een ritueel aan het maken. Is dat ritueel dan nog kunst? En wanneer gaat het over in iets anders?

Sil Krol - Mobiel Forum

Hoe reageren Haarlemmermeeders op de ingrepen die Schiphol uitvoert in 'hun' landschap? Sil Krol verwerkt dit gegeven in verschillende media waarbij de ervaringen van actievoerders vermengd worden met de individuele ervaring van bewoners. Op uitnodiging van Krol maakte Frans Bromet de korte documentaire *Rumoer in de Polder*, over de impact van luchthaven Schiphol op de omgeving door de jaren heen. Mobiel Forum is een rijdend multifunctioneel platform dat zich verplaatst in Haarlemmermeer. Het bestaat uit een podium, tribune, onderzoeksplatform en presentatieruimte. Met deze rijdende tribune gaat Sil Krol op zoek naar de verhalen en meningen van bewoners die door de jaren heen te maken hebben gehad met de veranderingen in hun leefgebied.

Waar gaat je project over?

Ik heb een rijdend platform gemaakt waar mensen samen kunnen komen en kunnen discussiëren. Ik heb geprobeerd om in dorpen in de Haarlemmermeer debatten te

organiseren, maar ik heb geen politieke bijbedoelingen. De platforms staan open voor gebruik, maar wat voor gebruik precies maken ze niet duidelijk.

Je maakt de objecten en dan zie je wel?

Ik besluit wel waar de platforms heengaan, en kies daarbij ook plekken waar een lokaal conflict speelt, zoals tussen de Haarlemmermeer en Schiphol. De tribunes faciliteren samenkomsten, maar ik organiseer ze niet. Ik heb niet het doel om problemen op te lossen, maar ik vind het wel belangrijk dat de processen zich in de openbaarheid afspeelen. We zouden veel meer conflicten in de openbare ruimte kunnen oplossen, daar is helemaal geen juridische structuur voor nodig.

Ben je niet bang dat er helemaal niets gebeurt met de platforms die je neerzet?

Ik ga er niet vanuit dat alles gaat werken. Ik heb het proces in de openbare ruimte geproblematiseerd en gekeken hoe ik daar als beeldend kunstenaar invloed op uit kan oefenen. Mensen weten vaak niet wat ze met de objecten moeten doen, het is boeiend om te zien dat ze vaak geen actie durven te ondernemen.

Maar je hebt wel een podium naar het Bulderbos gesleept om discussie uit te lokken.

Ik heb daar een film gemaakt met Frans Bromet. Het podium stond op een plek waar oude actievoerders hun zegje konden doen, en dat werkte goed. Frans Bromet is ook naar oud bewoners van een dorp gegaan dat moet verhuizen vanwege de groei van Schiphol. Uiteindelijk is het in de films beter gelukt om bepaalde issues te vangen.

Waarom kies je er niet voor oplossingsgericht te zijn?

Ik denk niet dat er veel meer nodig is voor een oplossing. Het platform is open vormgegeven en klaar voor gebruik. Voor mij is het interessanter als het potentieel diverser is. Ik geloof heel erg in het onverwachte. Het is ook jammer als ik bij moet sturen of iets moet organiseren.

Is er een samenhang tussen het object en de thematiek? Of is het toeval hoe de platforms eruit zien?

Nee, ze zien er zo uit om een bepaalde reden. Sommige hebben een religieuze context, en hebben bijvoorbeeld de zes hoeken van een katholieke spreekstoel. Een ander object heeft een podium en tribune. Je moet een positie innemen en daardoor hoger of lager dan de ander staan, en de tribune verwijst naar een sportwedstrijd.

Wat is de betekenis van de platforms voor jezelf?

De betekenis voor mij is dat ik me soms vrij eenzaam voel in het beeld dat bij mij opkomt. Ik heb er een bepaald gevoel bij dat ik niet over kan brengen. Ik ben altijd op zoek naar het beeld in de openbare ruimte of natuur dat een statisch droombeeld is, autonoom, en dat het contrast laat zien tussen de natuur en de maakbaarheid van mensen. Ik blijf zoeken naar hoe ik dat beeld kan vormgeven.

Danielle van Vree – Land Inzicht

Danielle van Vree maakt performances op locatie 'in dialoog' met de betreffende omgeving. Met locatiegerichte performances geeft ze de geschiedenis van plekken en mensen opnieuw betekenis. In haar performances verbindt zij het hier en nu aan de geschiedenis en verhalen en maakt die in een verbeeldende live ervaring voor het publiek actueel.

Land Inzicht vindt plaats op een kruispunt in het landschap van Haarlemmermeer waar je de botsing van verschillende tijdlagen ervaart. De toeschouwers worden uitgenodigd het land te betreden en krijgen daarbij een klein object uit het verleden in de hand. In een ontmoeting met twee performers plaatst van Vree de toeschouwers in het spanningsveld tussen verleden en heden, aanwezigheid en afwezigheid en krijgen zij inzicht in het land dat hen omringt en de bodem onder hun voeten.

Wat deed de performance en wat is de relatie tot de film?

Ik heb een performance gemaakt waarin verschillende lagen van de geschiedenis van de Haarlemmermeer worden getoond. Twee performers moesten een choreografie maken met 24 objecten uit de Haarlemmermeer. Terwijl zij de handelingen uitvoeren hoor je stemmen teksten voordragen die ik heb geschreven. Meestal doe ik de performance zelf, maar deze keer leek het me goed om afstand te hebben.

Als je performances doet sta je meestal in een witte ruimte, was dat grote veld hier niet lastig?

Nee, integendeel. Het landschap heeft zijn eigen dynamiek. Met een performance dwing je een moment van concentratie af, je zorgt ervoor dat mensen moeten kijken. Ik vind dat heel spannend, en dat heb ik uit het theater. Mijn werk gaat over de toeschouwer, de performer en de ruimte waarin ze zitten. Die ruimte is nu toevallig een veld, maar het gaat vooral over de ontmoeting met het publiek.

Waarom doe je dit?

Ik wil contact met mensen, mijn performances gaan erg over de dialoog. Ik zoek contact met mensen, als maker en performer. Ook als ik een film maak denk ik aan waar het publiek staat. Ik wil mensen echt raken. Ik heb ooit in een opera van Peter Greenaway gedanst, met duizend mensen publiek, maar het deed me helemaal niets. Er was geen contact. Ik vind het heel fijn dat ik direct zie wat de performance de mensen doet. Ik hou ervan dat het onverwachte iets kan toevoegen aan mijn werk.

Wat is de betekenis van de openbare ruimte in jouw werk?

Ik zoek naar een afwezigheid van iets in de aanwezigheid van de ruimte. Ik wil de aanwezigheid terugbrengen door ervaring en bij de toeschouwer een herinnering toevoegen. Ik ben geen kunstenaar die in de openbare ruimte werkt, ik gebruik hem. Wat mij betreft is hij inwisselbaar. Ik hoef niet in de openbare ruimte iets teweeg te brengen.

Naast je autonome werk doe je ook locatiewerk waarin je de ziel van een project onderzoekt.

Een locatie kan de aanleiding vormen voor een project. Ik kan een ruimte fantastisch vinden, daar begint het voor mij, en vervolgens ontwikkelt een idee zich.

Is het belangrijk dat de ruimte beeldend interessant is? Jouw werk bevat veel mooie beelden, is dat toevallig of een kwalificatie vooraf?

Een dialoog met een beeld is een onderdeel van het werk. En ik hou van schoonheid en zoek naar een mooi beeld. Één beeld. Vroeger maakte ik voorstellingen waarin één scène heel belangrijk was. Vervolgens ben ik me gaan afvragen of die scènes niet als autonoom werk zouden kunnen functioneren. Daar heb ik me op de Rijksakademie verder in ontwikkeld. Ik hou van het nabeeld, van iets wat achterblijft en tot één ding gereduceerd kan worden.

Francois Lombarts – Naturalisatie ceremonie

Het doorwaden van kanalen zou wel eens het Nederlandse equivalent zou kunnen zijn van het beklimmen van de Alpen. Tijdens het project 'Ik wil de polder in' maakte Francois Lombarts kennis met een voor hem nieuw aspect van Nederland. Het doorlopen van de kanalen was een intense ervaring. Voor de *Ringbiennale* gidste hij groepen door de kanalen en greppels om de ervaring van het ontdekken van het zachte verborgen landschap van Haarlemmermeer polder te delen met de deelnemers en hen bloot te stellen aan een haast onaangeraakte publieke ruimte. De rondleiding werd opgezet als 'Naturalisatie Ceremonie', die haar deelnemers introduceert in en deel maakt van het Nederlandse landschap.

Je bent opgeleid als ontwerper, maar bent heel ander werk gaan maken in de context van dit fort.

Ik wilde de Haarlemmermeer ervaren door een poging te doen door alle kanalen van de Haarlemmermeer te waden. Die kanalen bestaan uit slib en water en zijn in totaal 600 kilometer lang. Het is me gelukt om 50 tot 80 kilometer te lopen. Het gaat niet snel, je haalt hooguit 5 kilometer per dag.

Waarom gaat iemand door sloten lopen?

Aan het begin van een project heb ik de neiging om het denken zoveel mogelijk fysiek te maken. Ik beoefen het denkproces met een fysiek gebaar. Daar hecht ik veel waarde aan – ik word dan gedwongen om in het gebied bezig te zijn en interactie aan te gaan met de omgeving. Deze keer was een extra uitdaging omdat de actie heel fysiek was en ik er ook bang voor was. Wat het wel heel spannend maakte.

Van wie zijn de sloten?

De sloten zijn publiek domein, behalve de kleintjes op boerengrond. In principe mag iedereen de sloten in. Ze verschillen wel allemaal van diepte, er is geen constante. Soms zijn ze zo ondiep dat je niet meer verder kan lopen door al het slib. Dat is een paar keer gebeurd. Door in een wetsuit te lopen en niet in een droogpak kon ik de grote temperatuurverschillen die het slootwater heeft goed ervaren. Het heeft me verrast hoe verschillend het landschap onder de wateren is. Voor mij is het zoiets als een bergwandeling, maar dan in de Nederlandse wateren.

Vreemd genoeg ben je nadat je zelf klaar was andere mensen gaan uitnodigen om met je door sloten te gaan lopen.

Het begon met een uitnodiging van Henriette om in een project waar zij mee bezig was dit te gaan doen. Eerst heb ik alles alleen gedaan, dat was heel meditatief. Heel af en toe maakte ik contact met mensen uit de omgeving. Toen ik het samen met Henriette deed was het heel leuk om de ervaring te kunnen delen. En ik vond het leuk om meer contact te maken met de mensen hier. Het was een soort integratieproces. Vandaar ook de titel *Naturalisatie ceremonie*.

Wat zou je willen dat er met dit werk gebeurt?

Dat is een lastige vraag. Ik ben vanuit een hele egocentrische positie begonnen. Ik heb ook veel over de Haarlemmermeer gelezen, maar het lukte me niet om dat wat ik gelezen had terug te zien in het landschap. Voor mij was het wandelen in de sloten een manier om met het landschap in contact te komen. Op die dag dat ik met de groep liep is er door het delen van de ervaring een band ontstaan tussen de mensen die meededen.

Ben je een ontwerper van de publieke ruimte of een kunstenaar?

Ik heb dezelfde opleiding gevolgd als Neeltje en Henriette. Ik ben een ontwerper die gespecialiseerd is in de openbare ruimte. Maar merk wel dat ik af en toe ook een andere rol aanneem, de rol van de kunstenaar. Maar het blijft moeilijk om jezelf kunstenaar te noemen.

Ronald Boer en Valerie Dempsey - Waterbibliotheek

Wat is het ons waard de polder te blijven doorspoelen wanneer deze de komende dertig tot veertig jaar 50% zouter wordt terwijl zoetwatervoorzieningen steeds schaarser worden? Tijdens de *Ringbiennale* is de bestaande Waterbibliotheek van 24 flessen etalage bij Pier K (Het Cultuurgebouw) te zien. Bezoekers kunnen helpen om deze uit te breiden. Het Zilt- en Kwellaboratorium is een interactieve opstelling waar je wordt meegenomen in het verhaal over kwel en verzilting door zelf mee te doen, proefjes te doen en zelf nieuw water uit eigen omgeving in te brengen. Alle watermonsters kunnen op microscopisch niveau bekeken worden om de verschillende structuren te beleven. Projecties van de verzamelde beelden in de ruimte versterken de ervaring van een dynamische waterwereld.

Je hebt landschapsvormgeving gestudeerd in Larenstein, maar bent daarna een kunstopleiding gaan doen. Dat is goed terug te zien in het werk.

Ik heb een bachelor in tuin- en landschapsvormgeving gedaan, de praktische en uitvoerende kant waar je ingenieur mee wordt. Tijdens het werk kwam ik erachter dat ik door constant vanaf de tekentafel te werken de dialoog met het onderwerp miste. Ik wilde bezig zijn met het ervaren van tijd. Dat is waar landschap voor mij over gaat. De natuur verandert, maar de veranderingen zijn niet meteen zichtbaar. Maar op een gegeven moment was ik alleen maar bezig met de stad. Mijn bureau heeft me toen gesuggereerd om verdiepingsmogelijkheden te zoeken in de kunst. Vervolgens ben ik naar Schotland gegaan. Daar kun je landschap studeren in de breedste zin van het woord. De filosofie ervan, architectuur, kunst. In Schotland heb ik ook Valerie ontmoet, met wie ik nu een kunstenaarsduo vorm.

Jullie hebben het water geïnventariseerd en gevisualiseerd wat er in het water zit.

De tentoonstelling hier komt voort uit een eerdere tentoonstelling in het Kunstfort waar we een laboratorium hadden waarmee we de kwel die in de polder aanwezig is konden laten zien. Er moet heel veel zoetwater in dit landschap gepompt worden om te zorgen dat het niet zout wordt, maar dit proces is niet zo zichtbaar. Ik wilde kijken hoe ik dit toch op een beeldende manier kon laten zien. We hebben waterproeven gemaakt waaraan je kunt zien hoe verschillend het water is. En we hebben nagedacht over hoe we mensen konden betrekken bij dit project door ze ook monsters te laten verzamelen.

Is het erg dat er zoveel zoetwater door de sloten gepompt wordt?

Nee, dat is niet zo erg, maar als we vooruitkijken dan zijn er over vijftig jaar wel veel meer problemen met de toevoer van zoetwater. Ik vind het interessant om bezig te zijn met de manier waarop we omgaan met onze omgeving en hoe die eruit gaat zien. Meestal heeft een project niet echt een duidelijke toepassing, het is *artistic research*, dat onderzoekende vind ik ook fijn.

Is de samenwerking op afstand lastig?

Ik doe het voorbereidende werk, en omdat we al zo lang met elkaar samenwerken zitten we snel op dezelfde lijn. Valerie heeft een beeldende achtergrond, en kijkt ook omdat ze uit een ander land afkomstig is heel anders naar de omgeving hier. Dat is heel interessant.

